

Sh.B. Jumayeva

DINSHUNOSLIK

Книга должна быть
возвращена не позже
указанного здесь срока

Количество предыдущих выдач _____	

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

CHIRCHIQ DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI

Jumayeva Shoirra Berdiyarovna

DINSHUNOSLIK

O'quv-uslubiy qo'llanma

Toshkent
«Renesains sari»
2024

UDK 338.48;378
KBK 75.81
J-35

Jumayeva Sh. B. DINSHUNOSLIK. O'quv-uslubiy qo'llanma. – T.: "Renesains sari", 2024. 72 b.

Tuzuvchi:

Sh.B. Jumayeva – *Chirchiq davlat pedagogika universiteti Gumanitar fanlar fakulteti O'zbekiston tarixi kafedrasida dotsenti v.b., t.f.f.d.(PhD).*

Taqrizchilar:

A.Rozakov – *O'zMU Tarix fakulteti Jahon tarixi kafedrasida dotsenti.*

Y.X. Gaffarov – *Chirchiq davlat pedagogika universiteti Gumanitar fanlar fakulteti O'zbekiston tarixi kafedrasida professori, tarix fanlari nomzodi.*

Mazkur o'quv-uslubiy qo'llanma jahon dinlari mohiyati va kishilik jamiyati taraqqiyotidagi turli tarixiy bosqichlarda tutgan mavqei haqida tushuncha berish, jamiyatni ma'naviy jihatdan kamol toptirishda diniy qadriyatlarning ahamiyatini yoritish masalalariga bag'ishlangan.

Qo'llanma O'zbekistondagi ijtimoiy- iqtisodiy va siyosiy jarayonlar tarixi bilan shug'ullanuvchi tadqiqotchilar, ijtimoiy-gumanitar soha mutaxassisligi bo'yicha tahsil olayotgan talabalar, magistrlar hamda bevosita tarixga qiziquvchi keng kitobxonlarning barchasiga mo'ljallangan.

Chirchiq davlat pedagogika universiteti O'quv-uslubiy kengashining 2023-yil 21-avgustdagi 2-sonli bayonnomasi bilan nashrga tavsifa etilgan.

ISBN 978-9910-9359-5-4

KIRISH

Mustaqillik ijtimoiy hayotning barcha sohalarida, jumladan, ma'naviy hayotdagi yangilanish jarayoni va tub o'zgarishlar davrini boshlab berdi. Jumladan, mamlakatimizda o'zligimizni anglash, ma'naviy qadriyatlarni tiklash jarayoni bilan bir qatorda dinga munosabat ham tubdan o'zgardi. Sobiq sovet davrida xalqimizning diniy qarashlari poymol etilib, ateistik siyosati yuritilgan bo'lsa, mustaqillikning ilk davridayoq xalqimizning diniy erkinligi qayta tiklanib, vijdon erkinligi qonun orqali kafolatlandi. Hozirgi kunda mamlakatimizda 16 ta diniy konfessiya faolit ko'rsatmoqda.

Yangi O'zbekistonda diniy bag'rikenglik va millatlararo totuvlik – davlat siyosatining ajralmas qismi sifatida tarixiy ildiz va mustahkam qonuniy asoslarga ega bo'lib, dunyoviy davlat hamda din orasidagi munosabatlarning mustahkam huquqiy asoslari yaratilgan. Jumladan, Yangi O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 35-moddasida "Hamma uchun vijdon erkinligi kafolatlanadi. Har bir inson xohlagan dinga e'tiqod qilish yoki hech qaysi dinga e'tiqod qilmaslik huquqiga ega. Diniy qarashlarni majburan singdirishga yo'l qo'yilmaydi" deb belgilab qo'yilgan.

Shuni ta'kidlab o'tish lozimki, jamiyatda diniy bag'rikenglik tamoyilini o'rnatishda, yosh avlodning dunyo dinlari tarixi va mohiyatini to'g'ri anglamog'i muhim ahamiyat kasb etadi. Zero, jamiyatda har bir shaxs "dunyoviylik" tamoyilini to'g'ri anglamog'i, o'zga din vakillariga, ularning an'ana va qadriyatlariga hurmat bilan qarashi lozim. Bu esa o'z navbatida jamiyatda tinchlik va barqarorlikni ta'minlashga xizmat qiladi.

Mazkur o'quv uslubiy qo'llanmaning asosiy maqsadi talaba yoshlarda milliy va diniy qadriyatlarning mushtarakligi, umuminsoniy qadriyatlar bilan uyg'unligi hamda jahon dinlari tarixi va mohiyati to'g'risida tasavvur, bilim va ko'nikmalarni shakllantirishdan iborat.

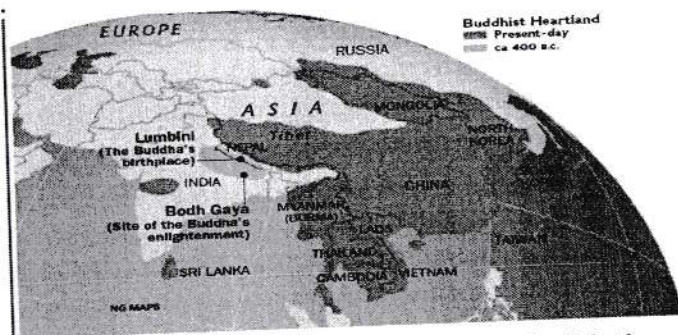
JAHON DINLARI: BUDDAVIYLIK

Reja:

1. Buddaviylik dining vujudga kelishi
2. Buddaviylik ta'limoti va o'ziga xos jihatlari
3. Buddaviylik dinining dunyo bo'ylab tarqalish xaritasi
4. Buddaviylik dinining asosiy manbalari

Mavzu yuzasidan tayanch tushunchalar: Buddaviylik, din, falsafiy ta'limot, Siddxartxa Gadjama (Gautama), varna, axloqiy normalari, jamiyat, donishmandlik, nirvana, Tripitaka, sutra, stupa, diniy oqim, e'tiqod, maxayana.

Jahon dinlari ichida eng qadimiy dinlardan biri-Buddaviylik hisoblanib, miloddan avvalgi VI - V asrlarda Hindistonda vujudga kelgan bo'lsada, Osiyo qit'asida keng tarqalgan. Mazkur dinga e'tiqod qiluvchi aholi asosan, Janubiy, Janubi-Sharqiy va Sharqiy Osiyo mamlakatlarida, Shri Lanka, Hindiston, Nepal, Butan, Xitoy, Singapur, Malayziya, Indoneziya, Mongoliya, Koreya, Vetnam, Yaponiya, Kombodja, Birma, Tailand, Laosda va qisman Yevropa va Amerika qit'alarida, Rossiyaning shimoliy mintaqalari - Buryatiya, Qalmiqistonda hududlarida istiqomat qiladi.

1-rasm. Budda diniga e'tiqod qiluvchi aholi istiqomad qiladigan mamlakatlar¹.

¹ <https://laminarts.ru/>

Hozirgi kunda dunyoda buddaviylar soni 750 mln.ga yaqin bo'lib, ulardan 1 mln.ga yaqini monaxlardir.

Buddaviylik- din yoki falsafa, ideologiya yoki madaniyat qonunlari to'plami yoki hayot tarzi.

Budda dini asoschisi manbalarda Siddxartxa, Gautama, Shakyamuni, Budda, Tadxagata, Djipa, Bxagavan kabi nomlar bilan qayd etilgan.

Buddaviylikning vujudga kelishi Hindistonda miloddan avvalgi 1-ming yillik o'rtalarida yuz berib, tarixan kichik Shakya qirolligi (zamonaviy Hindiston va Nepal chegarasida joylashgan) shahzodasinomi bilan bog'liq. U zohid bo'lib, ma'rifatga erishgan - Siddhartha Gautama (Sanskrit) yoki Siddhattha Gotama (Pali), keyinchalik ham Budda Shakyamunining ruhiy unvoni bilan tanilgan.

2-rasm. Budda xaykali.

Siddhartha Gautama - Budda mil. av. 623 yilda tug'ilib, 544 yilda vafot etgan. Biroq ko'pchilik tadqiqotchilar uning tug'ilishi mil. av. 564 yilda, o'limi esa 483 yilda deb hisoblaydilar.

Saroyda hech bir qiyinchilik va kamchilik ko'rmay o'sgan shahzoda Siddxartxa saroydan tashqari xayotdagi qiyinchiliklar, azob va uqubat bilan yashayotgan insonlar hayotiga guvoh bo'ladi. 30 yoshga kirgan shahzoda, insoniyatni qiyinchilik va azobdan qutqarish yo'llarini axtarib saroyni tashlab ketadi. Dastlab, rohiblar bilan qishloqma-qishloq yurib, asosiy maqsadi - insoniyatni azob uqubattan qutqarishga erisha olmasligini anglagach, rohiblar jamoasidan ajraladi.

Xaqiqatni anglamaguncha daraxt tagida utirgach, 49-kuni unga "Sen haqiqatni topding" degan sado keladi. Shu paytda uning ko'z oldida butun borliq namoyon bo'ladi. Shu ondan u Budda - nurlangan deb ataldi. U tagida o'tirgan daraxt esa - nurlangan daraxt deb atala boshladi.

Ilk bor Budda diniy da'vati 5 rohib do'stiga qilib, ular shogird va izdoshiga aylanadi. Bu tarixiy da'vat Varanasi shahrida yuz berdi. O'z shogirdlari bilan budda boshqa qishloqlar, shaharlarda ta'limotini targ'ib etdi. 40 yil davomida Budda ko'plab shogirdlar va izdoshlari bilan o'z diniy ta'limotini Hindistonning turli hududlarida targ'ib etib, 80 yoshida vafot etadi. Uning vafotidan so'ng, mahalliy hind urf-odatlariga ko'ra, uning jasadi o'tda yoqilib, 8 ta diniy jamoalariga xoki bo'lib beriladi. Diniy jamoalar tomonidan Budda xoki kuyilgan joyda ibodatxonalar bunyod etildi. Buddaning hayoti bilan bog'liq ko'plab afsona va rivoyatlar mavjud bo'lib, bugungi kunga qadar yaxshi saqlanib qolgan.

Jahon dinlari orasida Buddaviylik Oliy yaratuvchi kuchlarning borligi rad etuvchi yagona din hisoblanadi.

Budda fikricha, eng muhimi insonning shaxsiy kamoloti va ezgu hayot kechirishidir.

Buddaviylik dinida "hayot - bu azob, uqubatdir" va "najot yo'li mavjud" g'oyalari asosiy hisoblanadi. Budda ta'limotning

mohiyati to'rtta oliyjanob haqiqat yotadi:

- Birinchidan, dunyo nomukammal va azob-uqubatlarga to'li;

- ikkinchidan, azob-uqubatlar manbai samsara g'ildiragini aylantiradigan istaklar va hayotga chanqoqlikdir - hayot, o'lim, yangi tug'ilish tsikli.

- uchinchidan, ma'rifatga (bodhi) va oxir-oqibat nirvanaga, ya'ni baxtli yo'qlik holatiga erishish orqali samsara tsiklidan qutulish mumkin.

- to'rtinchidan, axloqiy amaliyot, meditatsiya va donolikni saqlashni o'z ichiga olgan sakkiz bosqichli ozodlik yo'li mavjud. Bu yo'l - "Sakkizta narsaga amal qilish, to'g'ri tushunish, to'g'ri harakat qilish, to'g'ri muomalada bo'lish, fikrni to'g'ri jamlash". Bu yo'ldan borgan inson Budda yo'lini tutadi. Bu sakkiz narsaga amal qilish meditatsiya deb nomlanadi. Buddaviylik ta'limoti asosan uch qismdan iborat: 1) meditatsiya; 2) axloq; 3) donolik.

Bir necha yuz yillar davomida Budda ta'limoti og'zaki tarzda talqin etilgan bo'lib, m.avv. I asrda palma daraxti barglariga yozilib, devon shakliga keltirilgan va uch savatda saqlangan. Tripitaka (yoki Tipitaka) - uch savat atamasi mana shu sabab vujudga kelgan. Buddaviylikning bu yozma manbasi hozirgi davrda Shri-Lankada saqlanib qolgan.

Budda diniga e'tiqod qiluvchilar 5 qoidaga amal qilishlari shart:

- Tirik jonzorlarga ozor bermaslik;

- o'g'irlik qilmaslik

- yolg'on so'zlamaslik;

- yalqovlik qilmaslik;

- mast qtluvchi moddalar-spiritli va narkotik iste'mol qilmaslik.